

Mediation in strafzaken als bron van moraliteit

Het werken in strafzaken roept vragen op over moraliteit: wat is goed gedrag is en wat verkeerd? Jent Bijlsma betoogt in dit artikel dat de mediator in strafzaken genoodzaakt is – door de inhoud van het conflict en de dynamiek van ‘het zijn’ van slachtoffer en verdachte in een publiek proces – te reflecteren op het eigen gedrag en de daarachterliggende opvattingen en aannames. Naast deze persoonlijke drijfveren en waarden is de taakopvatting van MfN-mediators als groep hierbij ook van belang.

Door Jent Bijlsma

Over goed en kwaad valt te twisten, maar de schoonheid blijft – Gerrit Komrij

Laat ik beginnen met het inzichtelijk maken van mijn eigen drijfveren.

Ik ben een idealist. Voor het slapengaan lees ik weleens, hopen op een prettige droom, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM).¹ Meestal blijf ik steken bij artikel 1: ‘Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen.’ Met deze geheugensteun kan ik, na een verkwikkende slaap, de volgende dag met frisse moed aan het werk. Bij de denktankbijeenkomst waar Jacques Claessen en Gert Jan Slump elders in dit nummer aan refereren mochten een aantal collega’s, inclusief ikzelf, nadenken over de implementatie van de regels van herstelprocesrecht voor volwassenen en jeugdige verdachten (tot 23 jaar). Mijn grootste wens is een aanvulling van de UVRM met artikel 31: ‘Eenieder die in conflict geraakt is met een ander heeft het recht tot en wordt in staat gesteld om, in samenspraak met die ander, onder begeleiding van een neutrale derde, het conflict op te lossen.’ Herstelrecht is een mensenrecht.

Ik ben ook een realist. Op papier gezette woorden hebben slechts de betekenis die de lezer eraan geeft.² Die betekenis staat overigens los van wat de lezer er vervolgens mee denkt te moeten doen. Artikel 1 UVRM omschrijft een wensbeeld en niet de werkelijkheid. Voor mij is ‘en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen’ een oorwurm geworden die bij ‘mijn’ mediations zeker één keer zijn kop opsteekt en de strofe als een mantra mompelt. Het stelt een norm aan al het menselijk gedrag. Eerlijk gezegd: ik

hou me er niet altijd aan, wellicht is dat bij u anders. Deze normstelling is een richtsnoer. Zo legt het artikel een basis onder mediations en zeker onder mediations in strafzaken. Daar gaat het immers over een geconstateerde overtreding van een juridische norm. Dat die normen niet universeel zijn leidt ertoe dat bepaald gedrag in het ene land niet, maar in een ander land wel als normoverschrijding en dus strafbaar wordt gezien. Denk bijvoorbeeld aan normen rond seksualiteit.³ Alleen al daarom is kennis over en bewustzijn van de door de mediator zelf gehanteerde normen een voorwaarde voor het adequaat kunnen handelen in strafzaken.

Herstelgericht werken gaat ervan uit dat in iedere samenleving conflicten zijn. Herstelrecht heb ik aangemerkt als een mensenrecht. Dit verplicht de overheid daarom herstelbemiddeling aan te bieden en te bekostigen. Het vraagt wel een meer procesmatige benadering van de afhandeling van een strafzaak in het rechtsproces. Leren van het conflict staat daarbij centraal, gericht op inzicht en groei. Herstelrecht wordt zo de eerste optie in het strafrecht, pas daarna worden andere maatregelen overwogen. Ook valt te denken aan invoeren van de mogelijkheid om aangifte in te kunnen trekken of vaste strafvermindering bij een succesvolle mediation. Let wel: dit betekent niet dat wandaden ongestraft blijven.

Ik ben daarbij een criticus. Als ik naar mede-mediators en vooral naar mijzelf kijk word ik niet vrolijk. Ik tamboereer niet in het openbaar op ‘onze’ kwaliteit en effectiviteit want die schiet vaak tekort. Heel soms, na een bijzondere, als succesvol ervaren, mediation of een prettige intervisie, sla ik in zeer kleine kring zachtjes op een kleine blikken trom. Om tot verbetering van de kwaliteit te komen pleit ik ervoor dat er een meerjarige academische opleiding voor mediators komt waarin

onder meer biologische (waaronder de werking van onze hersenen), psychologische, juridische, sociologische, filosofische en godsdienstwetenschappelijke onderdelen opleiden tot een bachelorsdiploma. Daarna kan de student zich in een master specialiseren. Maar zo ver is het nog niet.

MfN-gedragsregels en de ladder van Glasl

MfN-regels, punitief en repressief

Hoe weten wij, mediators, wat goed gedrag is en wat verkeerd? Een vriend moest door regels gedwongen – hij bereikte een zekere leeftijd – afscheid nemen van zijn ambtelijk bestaan. Hij hield bij deze gebeurtenis een rede aan de hand van drie vragen: 'die als rode draden door de geschiedenis van de filosofie lopen: wat zijn wij? Wat weten wij? Wat moeten we doen en nalaten?' De eerste twee vragen hebben wij als mediators nog onvoldoende onderzocht en beantwoord terwijl de laatste vraag al wel beantwoord is in het MfN-reglement en in de Gedragsregels voor de MfN-registermediator. Als deze normen volgens een partij worden overtreden kan er een klacht worden ingediend. De klachtenprocedure kan uitmonden in een 'gerechtelijke zitting' waarna een oordeel over het handelen van de mediator wordt uitgesproken. Dit mondt soms uit in een bestraffing. Samengevat: een repressief punitief systeem waarbij een (vermeend) slachtoffer een verdachte (de mediator) voor 'de rechtbank' sleept omdat er regels zijn overschreden. Het heet dan ook tuchtrecht. Maar zijn deze regels adequaat?

Onpartijdigheid en neutraliteit

In de toelichting van artikel 5 van de Gedragsregels voor de MfN-registermediator staat onder meer: 'De mediator treedt alleen in die kwesties op waarin hij zijn onpartijdigheid kan bewaren. Hij waakt er steeds voor dat zijn onpartijdigheid niet wordt aangetast door vooringenomenheid, gebaseerd op bijvoorbeeld persoonlijke kenmerken, positie, religie of achtergrond of door een oordeel over door partijen ingebrachte standpunten of belangen.' Onpartijdigheid is mogelijk, maar de uitwerking (vooringenomenheid) is onmogelijk. Mediators zijn als levende wezens onderdeel van het mediationproces. De toelichting is wellicht goedbedoeld, maar ondoordacht want in de realiteit niet na te leven.⁴ Alles wat ik doe of nalaat heeft immers invloed op het mediationproces. Alleen mijn aanwezigheid al heeft betekenis. Ik daag collega's uit mij een mediation bij te laten wonen waar zij in staat zijn zich aan voornoemde toelichting te houden. Ieder woord dat je spreekt komt uit de eigen beleavingswereld voort. De toelichting op onze gedragsregels is een gevolg van het voorbijgaan aan de vraag: wie zijn wij? Toch geven de gedragsregels alvast wel antwoord op de vraag hoe wij ons dienen te gedragen. Bij een mediation in strafzaken komen conflicten aan de orde die voor betrokkenen van enorm belang zijn. Deze conflicten zijn vaak niet gebaat bij mediators die onpartijdigheid en neutraal gedrag vertalen

naar een passieve, rationele en afwachter houding.⁵ Juist actief deelnemen aan de mediation waarbij de mediator zichzelf laat zien (ook met afkeuring en instemming) en zich met energie inzet voor het welslagen zal een vertrouwensrelatie met partijen opbouwen. Het is een wijdverbreid misverstand dat mediation met name zinvol zou zijn bij belangenconflicten en niet bij waardenconflicten.⁶

Over neutraliteit het volgende.⁷ Een mediator in strafzaken staat niet neutraal tegenover 'de daad'.⁸ Onacceptabel gedrag wordt veroordeeld en vaak betreurd. De gangbare invulling van de neutraliteit van de MfN-mediator ontwikkelde zich vanuit de claims dat mediators objectief, waardenvrij, rationeel, kalm en rustig en boven partijen staand kunnen zijn.⁹ Deze uitleg van het begrip neutraliteit is ontstaan in westers georiënteerde samenlevingen en getuigt van technisch-rationeel denken. Maar het is feitelijk normstellende fictie à la de UVRM. Het gaat voorbij aan de vraag: wie zijn wij? Het is mijns inziens een onmogelijke opdracht aan de mediator om zich altijd maar voorbeeldig te gedragen en zo de schijn te wekken zichzelf van alle zonden wit te wassen. En waarom zou het nuttig zijn? Klopt de aanname dat de mediator alleen vertrouwen kan wekken door deze fictie na te streven? Ik heb gemerkt dat de mediator in strafzaken die zich opstelt als heilig boontje juist veel moeilijker vertrouwen opwekt, al helemaal bij conflicten die ernstig zijn geëscaleerd. De escalatie van conflicten wordt door velen gemeten aan de hand van de escalatie van Glasl. Maar wat gaat daarachter schuil?

Glasl's escalatieladder en diens achterliggende moraliteit
Friedrich Glasl wordt op het schild rondgedragen als dank voor bijdragen aan ons vak, vooral voor zijn escalatieladder. Dat deze ladder door velen als onwrikbaar model wordt gezien, en niet als een door Glasl bedachte afspiegeling van de door hem begrepen werkelijkheid, is zorgelijk. Glasl stelt: 'De klassieke 'mediator' probeert de partijen te bewegen tot een acceptabel compromis, dat met alle belangen rekening houdt en een co-existentie mogelijk maakt. Deze strategie is hoofdzakelijk voor de zesde (en zevende) escalatietrede geschikt, omdat partijen nu niet in staat zijn in een directe ontmoeting de problemen co-operatief op te lossen.'¹⁰ Op trede zes staan dreigstrategieën en afpersing, op trede zeven beperkte vernietigingsslagen. Geregeld leggen collega-mediators mij uit dat zij, het model in de hand, een conflict niet kunnen behandelen, omdat het te diep geëscaleerd zou zijn. Ze gebruiken Glasl als excuus voor niet optreden, gestoeld op de aanname dat het gelet op de aard van het conflict volgens de escalatieladder niet kan. Als de mediator in strafzaken zijn handelen daarop zou baseren, dan zouden bijna alle ernstige strafzaken buiten zijn werkveld vallen. Dit lijkt overigens niet Glasl's bedoeling. Hij stelt dat hoe dieper de escalatie, hoe directiever de interventies van de mediator.¹¹

Een heel groot probleem heb ik wel met Glasls onwetenschappelijke aannames. Hij meent dat 'wij' naar de escalatie in conflicten kijken 'vanuit ons christelijk mens- en maatschappijbeeld, dat gebaseerd is op de antroposofie van R. Steiner'. Hoe het met u zit weet ik niet, maar bij mij is dit niet zo. Ook stelt hij dat onze persoonlijkheid een 'driedelige of drievoudige [...] geestkern' heeft.¹² Ook geeft hij aan hoe een goede conflictbegeleider zich dient te gedragen.¹³ Het 'is voor een goede conflictbehandeling... [nodig een] ... psychische-geestelijke relatie te onderhouden met de hogere geestelijke wezens, die over mensen waken. Dit kan op verschillende manieren, door religieuze oefeningen en gebed, door wegen van loutering en meditatie. Als wij als derde partij moeite doen ons zijn en ons doen in te bedden in het werk van de begeleidende hogere geestelijke wezens, zijn wij beter in staat om de positieve krachten die wij in ons hebben op de juiste manier in te zetten.' Dat u het maar weet. Ik ben blij dat dit (nog?) niet in de gedragsregels van de MfN is terechtgekomen want dan zal de federatie snel ter ziele gaan.

Glasl noemt conflictgedrag een 'verstoring van het bewustzijn', waardoor de 'handelende subjecten functioneren onder hun niveau... [er] ... worden primitieve denkwijzen aangesproken en instinctieve gevoelens opgewekt... [waardoor] ... krachten... [kunnen] ... vrijkomen die op den duur zo heftig zijn ze diegene die ze heeft opgeroepen boven de pet gaan. Daardoor verslechtert de gehele situatie en worden de irritaties van de conflictpartijen versterkt. Dit wekt sluimerende onmenselijke en asociale – later zelfs bestiale – gevoelens op, die vanuit de diepste krochten van het onderbewustzijn omhoog komen en de controle en leiding overnemen.'¹⁴ Zo krijgen conflicten en conflictgedrag een rondtuit negatieve connotatie, namelijk die van 'beneden de menselijk waardigheid'. Ook wordt de individuele verantwoordelijkheid in deze visie gemarginaliseerd, want die is overgenomen door krachten die partijen in de 'gedemoniseerde zone' niet in de hand hebben. Dit staat heel ver af van de acceptatie dat conflicten bij het menselijk bestaan horen. Er gaat een ideaalbeeld van de mens achter schuil dat niet het mijne is. Bovendien worden ruziënde partijen weggezet als door boze krachten willoos geworden wezens, die aan de hand van een derde kunnen worden gered. Moraal van het verhaal: ruzie is slecht, onmenselijk en bestiaal gedrag, een terugval van de superieure menselijke natuur, een 'regressie' naar 'een eerdere trede van [...] psychisch-geestelijke ontwikkeling [...] op [...] gedrag uit een vorige levensfase'¹⁵ En omdat mensen elkaar volgens Glasl aanvallen op 'zwakke punten' worden 'het bewustzijn en de ethische houding [...] verstoord. Daardoor sluiten zij zich steeds verder af voor de inspiratie van de "negen koren der engelen", die als Angeloi, Archangeloi, Archai, Exusiai (Elohim), Dynameis, Kyriotetes, Throne, Cherubim en Seraphim tussen de mensen en de Goddelijke Drie-eenheid werken.'¹⁶ Probeer het eens als

opmerking aan ruziënde partijen: Lieverds, sluit je niet af voor de inspiratie van de negen koren der engelen.¹⁷

Vakinhoudelijke gedachten

Kritisch denken

Maar wat dan wel? Ik probeer niets voor zoete koek te slikken. 'Kritisch denken voor mediators' is wat mij betreft een onderdeel van het curriculum van de nog niet bestaande academische opleiding.¹⁸ Dit zal ons vak bevrijden van zaken als numerologie, de pyramide van Maslow, het neurolingvistisch programmeren, de transactionele analyse en het enneagram.¹⁹ Een kritische houding ten opzichte van jezelf en een constant onderzoek naar eigen opvattingen en die van de beroepsgroep zijn voorwaarden om als mediator op te kunnen treden. Een niet-kritische houding en het nalaten van dit onderzoek zorgen voor missers en het stuklopen van het mediationproces, zeker in strafzaken.

In de pilots met mediation in strafzaken is door de overgrote meerderheid van de MfN-mediators gekozen voor het werken in comediation. Dat blijkt een succesvolle strategie. Het helpt onder meer gedraai van betrokkenen effectief af te kappen, effectief bezwaar te maken tegen manipulatief gedrag (zonder de mediation te moeten beëindigen), en in te spelen op man-vrouw-, culturele en andere verschillen. Twee mediators kunnen veel meer dan een. Het werken met een comediator houdt je scherp en kritisch op het eigen gedrag. En dat geldt niet alleen in strafzaken. Voorwaarde is wel dat beide mediators bereid zijn elkaar tijdens een bemiddeling professioneel de maat te nemen. Wie blind koerst op het eigen kompas raakt zo gemakkelijk uit koers. Ik geef enkele voorbeelden. Een mediator maakte tegen het slachtoffer – een moeder – de opmerking: 'Iedere vader heeft recht om zijn kinderen te zien.' Nu was deze vader gewelddadig opgetreden, waarbij onder meer huisraad met een mes in het bijzijn van de kinderen werd vernield. Logisch gevolg: de mediator kon door de moeder niet langer serieus worden genomen. De comediator kon de zaak toch nog verder loodsen in de richting van een bevredigendere beëindiging. Met een andere mediator raakte ik tijdens een interviewbijeenkomst in een discussie over het begrip commitment. Hij stelde dat als hij een partij belt, en na geen gehoor een bericht insprekt, daarna een brief stuurt en daar geen antwoord op krijgt, die partij geen commitment toont. Toen een aanwezige officier van justitie meldde dat zij nooit haar voicemail af luistert werd het wat ongemakkelijk. Toen ik vroeg hoe hij wist dat de ontvangende partij zijn brief kon lezen en begrijpen, merkte hij op dat het niet de taak was van de mediator dit te onderzoeken. Bovendien, en hij oogstte daar wel wat bijval mee, analfabeten hebben geen plaats aan de mediationtafel.²⁰

Zelf meen ik dat het niet aan mij is te bepalen wie er wel of

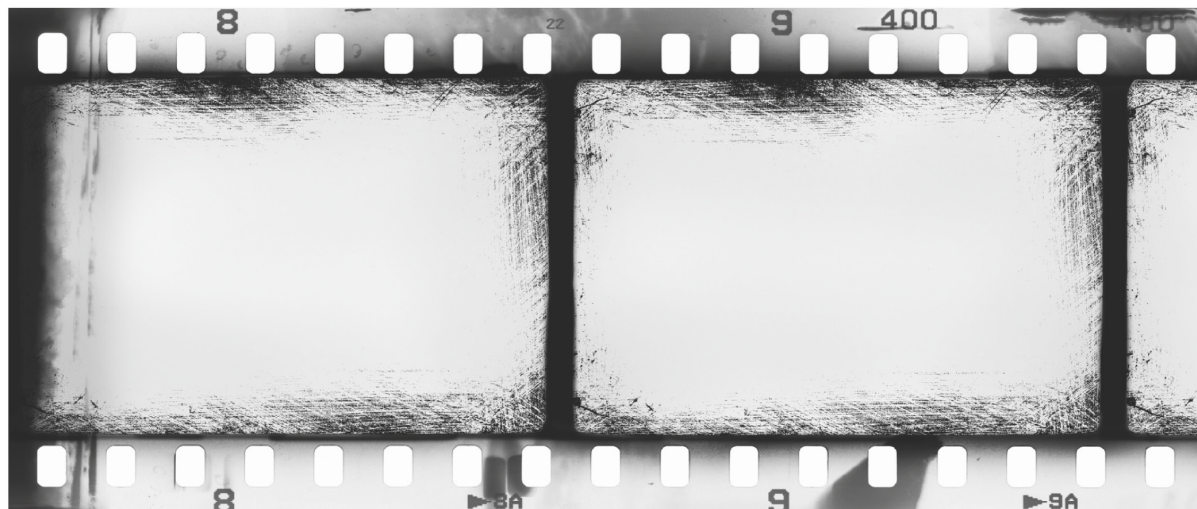

Foto: Shutterstock/sociologas

niet aan tafel kan. Dat er indicaties kunnen zijn dat een mediation geen makkie gaat worden, akkoord. Maar dat betekent niet automatisch dat zo'n indicatie, denk aan een psychische stoornis of een ernstige verslaving, mediation per definitie in de weg staat. Het vraagt meer (denk)werk van de mediator. Bij dergelijke complexe mediations ben je als mediator in je eentje bijzonder kwetsbaar. Hoe houd je overzicht en blijf je op koers? Of denk je het wel te weten? Bij al deze zaken is een comediator essentieel. Al begrijp ik van sommige collega-mediators in strafzaken dat zij dit niet willen omdat zij dan de karige vergoeding van het ministerie met de co moet delen. Het is een argument, maar niet het mijne.

De film, niet slechts de foto

Bij mediation in strafzaken gaat het in eerste aanleg om een overtreding van een in het wetboek vastgestelde norm. Dit deviante gedrag dient te worden bestraft. Hoe gaat zoiets? Een voorbeeld: jonge vrouw slaat buurmeisje van de fiets. Buurmeisje (slachtoffer) doet aangifte tegen jonge vrouw (verdachte). Dat is de foto van de gebeurtenis. Daar wordt op ingezoomd in het strafproces. Bij een mediation in dezelfde strafzaak maken wij samen met partijen de hele film. Die film laat dan zien dat jarenlange pesterijen (schelden, poep door de brievenbus, fysieke bedreigingen, vernielingen) door het slachtoffer eraan bijdroegen dat bij de verdachte de stoppen doorsloegen. Dit maakt de klap niet minder hard maar plaatst de foto wel in een perspectief van waaruit een bemiddeling mogelijk is.

Wat hebben we als mediators nodig?

Een eed is het ethisch kompas waar beoefenaren van een bepaald beroep, denk aan artsen, op dienen te varen. Ons vak is nog niet zo ver, er is geen eed voor mediators. Bij andere

beroepsgroepen wordt bij het afleggen van een eed op rituele wijze stilgestaan bij de verplichtingen van de professie. Naast kennis en vaardigheden benoemt een eed ook specifieke verantwoordelijkheden. Bij een mediator kan dat gaan over verantwoordelijkheden tegenover partijen en de maatschappij. Veel aspecten van de mediator zijn niet bij wet geregeld maar dat ontslaat ons niet van de verplichting op kundige en vakbekwame wijze ons vak uit te oefenen. Voor zo een eed dienen we eerst de volgende vragen te beantwoorden: wat zijn wij en wat weten wij?²¹ Zonder een eed als kompas raken wij wellicht niet op koers, zwalken we als ongeleide projectielen rond over de wereld die conflicthantering heet.

Mediator zijn in een strafrechtelijk sjabloon brengt een eigen dynamiek met zich mee, die slechts gedeeltelijk beïnvloedbaar is. Dit levert momenten op dat mediators dit keurslijf verwenzen, maar dat zijn wensen. Het zijn van mediator in het algemeen leidt, al dan niet terecht, tot gevoelens van controle en verantwoordelijkheid. Het gebied waar men echt zeggenschap over heeft speelt zich echter voornamelijk aan de binnenkant af. Van binnen kun je alles zijn wat je wilt: koning, keizer, admiraal. Buiten is het gebied dat alle gebeurtenissen buiten ons omvat en waar wij slechts beperkte invloed op hebben, laat staan dat wij er controle over kunnen uitoefenen. Veel persoonlijk leed ontstaat omdat wij, al dan niet volledige, controle willen over zaken die buiten ons liggen. Vaak omdat wij menen het beter te weten. Als de controle niet lukt moet iemand of iets het hebben gedaan, de partner, de werkgever, de medewerker, het weer, het economisch stelsel, het militair-industrieel complex. Deze controlewens leeft ook bij deelnemers aan een mediaton: de mediator en de partijen. Om dit hanteerbaar te maken kan Epictetus ons op weg helpen.²² De als slaaf geboren Epictetus (50-120 n. Chr.) geldt als een van

de belangrijkste denkers binnen de stoïcijns wijsbegeerte. Hij adviseert verantwoordelijkheid te nemen voor de zaken die rechtstreekse controle mogelijk maken. En dat zijn de opvattingen en gedachten over jezelf, de ander, en wat er ooit gebeurd is.²³ Het voorbijgaan aan dit advies zal de kans op daadwerkelijke invloed door de mediator verkleinen. Immers, de grondslagen van de mediation gesprekken worden mede gevormd door zaken die buiten de mediator liggen. Het zijn gesprekken over gebeurtenissen en opvattingen van de andere deelnemers, die hun eigen, specifieke controlewensen hebben. De kunst is om tot een inclusieve omgang met partijen te komen waarbij alle persoonlijke opvattingen een rol spelen en dus binnen het controlebereik liggen van de mediator. Persoonlijk wens ik die kunst ooit volledig onder de knie te krijgen, maar zover ben ik nog lang niet.

Slot

In dit artikel heb ik over moraliteit in mediation geschreven, op basis van mijn ervaringen als mediator in strafzaken. Ik pleit voor idealisme, realisme en bovenal voor een consequent kritische blik. Met die kritische blik bezag ik in deze bijdrage de normen bij MfN-mediations²⁴ en de, voor vele collega's onbekende moraliteit van Glasl. Zowel in strafzaken als bij de uitoefening van ons vak geldt dat wij als mediators niet alleen op de foto mogen inzoomen maar de hele film moeten bekijken. Met dezelfde kritische blik bezie ik mijn eigen handelen en dat van collega's.

Ik formuleer hier enige wensen zoals een constante bezinning op wie wij zijn en wat wij denken te weten, een aanvulling op de UVRM, een academische opleiding, een einde maken aan onzin die ons vak omhooghaalt en invoering van een mediatorseed. Ik gun ten slotte iedere mediator een comediator die helpt de eigen valkuilen te omzeilen en veilig stoepstranden op en af te stappen en die waarschuwt voor gevaarlijke oversteekplaatsen. Oftewel: de co als hulphond. Ik hoop dat ik in dit artikel even uw hulphond mocht zijn.

Noten

- 1 Er zijn dertig artikelen, na te lezen op www.mensenrechten.nl.
- 2 Voor een handzame inleiding over dit onderwerp zie: U. Eco, *Lector in Fabula*, Amsterdam: Prometheus 1989.
- 3 Zie bijvoorbeeld Staals prachtige essay Homoseksualiteit in Azië in F. Staal, *Drie bergen en zeven rivieren*, Amsterdam: Meulenhoff 2004, p. 50-92.
- 4 Hoewel: toen een mede-mediator vertelde over haar werk kreeg zij van een verse vriend te horen: 'Mediator? O, je bedoelt een dooi met een dagverlof'.
- 5 J. Bijlsma en J. Dierx, 'Werelddialoog aan de mediationtafel', *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2015, nr. 3, p. 77-86. Zie ook: R.D. Benjamin, *Guerilla Mediation: the use of warfare strategies in the management of conflict* (1999), beschikbaar op www.mediate.com/articles/guerilla.cfm (geraadpleegd op 13 augustus 2016).
- 6 Zie *Handboek Mediation*, Den Haag: Sdu 2013, p. 78. Onlangs werd deze visie nog met veel overtuiging gedebeiteerd door hoogleraar Naomi Ellemers, in gesprek met Rijdende rechter John Reid, *NRC Handelsblad* 13-14 augustus 2015.

- 7 Let wel: dit staat onpartijdigheid niet in de weg!
- 8 Janny Dierx en Stijn Hogenhuis, *Mediation in strafzaken: de praktijk*, in: J. Dierx en A. van Hoek, *Mediation in strafzaken. De praktische toepassing van restorative justice en herstelrecht*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2012, p. 219-307.
- 9 Dat is dus iets anders dan de vraag: hoe menen wij dat wij zijn? Zie ook R.D. Benjamin, *The Risks Of Neutrality. Reconsidering The Term And Concept*, beschikbaar op www.mediate.com/articles/benjamin.cfm (geraadpleegd op 13 augustus 2016), R.D. Benjamin, *Managing the Natural Energy of conflict. Mediators, Tricksters, and the Constructive Uses of Deception*, in: D. Bowling & D. Hoffman (eds.), *Bringing Peace into the Room: How the Personal Qualities of the Mediator Impact the Process of Conflict Resolution*, San Francisco: Jossey-Bass 2003, p. 79-134, R.D. Benjamin, *Game Playing in Negotiation: Part 1, Evolutionary Purpose and Necessity. Machiavelli's Place At the Table*, beschikbaar op www.mediate.com/articles/BenjaminMachiavelli.cfm (geraadpleegd op 13 augustus 2016) en R.D. Benjamin, *Game Playing in Negotiation: Part 2. An Inventory of Strategies and Device*, beschikbaar op www.mediate.com/articles/BenjaminMachiavelli2.cfm (geraadpleegd op 13 augustus 2016).
- 10 Glasl, F., *Handboek conflictmanagement*, Amsterdam: SWP 2015, p. 393.
- 11 Glasl 2015, p. 438-440.
- 12 Glasl 2015, p. 39. Zo hebben wij 'onze "lichtpersoonlijkheid", een beeld van ons "hogere zelf", "onze lichtzijde" respectievelijk ons "engelwezen", dat ons innerlijk leidt. Daartegenover staan al onze negatieve eigenschappen, zwakheden en immorele aspiraties en drijfveren [...] die vormen een totaal, een quasi persoon: onze "schaduwzijde", onze "dubbelganger" [...]. Tussen beiden staat het "dagelijks ik", dat enerzijds probeert om dichterbij het hogere te komen [...] en anderzijds probeert de schaduwkant te herkennen en te veranderen.'
- 13 Glasl 2015, p. 304.
- 14 Glasl 2015, p. 303.
- 15 Ibidem.
- 16 Glasl 2015, p. 304.
- 17 Of zou dit een klachtwaardig advies zijn?
- 18 Zie bijvoorbeeld: N. Baillargeon, *Zelf denken. Een korte cursus intellectuele zelfverdediging*, Tilburg: De Wereld 2012 en R. Dobelli, *The Art of Thinking Clearly*, London: Hodder & Stoughton 2013.
- 19 Voor een handzame inleiding: P. Vermeren, *De HR-ballon. Tien populaire praktijken doorgeprikt*, Gent: Academia 2009.
- 20 Zelf mocht ik – mede dankzij mijn comediator natuurlijk – een groepsmediation in een strafzaak tot een goed einde brengen terwijl een van de betrokken gezinshoofden niet kon lezen of schrijven, en daar niet voor uit wilde komen. Het gesprek over de te tekenen mediationovereenkomst, ook met de andere partijen, was boeiend.
- 21 Het ontbreekt mij nu aan de ruimte hier uitgebreider op in te gaan.
- 22 Epictetus, *Encheiridion* - Handboekje, Amsterdam: De Driehoek 2003. Voor een korte beschrijving van zijn leven zie bijvoorbeeld: A.A. Long, 'Epictetus', in: Robert L. Arrington (ed.), *A Companion to the Philosophers*, p. 237-239, en J. Evans, *Filosofie voor het leven en andere gevaarlijke situaties*, Utrecht: Ten Have 2012, p. 43 e.v.
- 23 De lezer herkent wellicht in dit advies de grondslag van de cognitieve gedragstherapie en dat ziet de lezer goed.
- 24 Dus ook de MfN-mediations in strafzaken.

Over de auteur

Jent Bijlsma heeft als geregistreerd MfN-mediator meegewerkt aan de pilots herstelbemiddeling in strafzaken van het ministerie van Veiligheid en Justitie. Met Trickster® richt hij zich op het doorbreken van schijnbaar uitzichtloze situaties in organisaties en bij mensen. Samen met Janny Dierx bestuurt hij de Coöperatieve Mediators, een coöperatieve vereniging die zich richt op de totstandkoming van een vreedzamere samenleving.